

Slavica v české řeči I. České překlady ze slovanských jazyků do roku 1860. Sest. Josef Bečka. Druhé, přepracované a doplněné vydání připravili Jiří Bečka a Karolina Skwarska. Práce Slovanského ústavu AV ČR, Nová řada, sv. 12, Praha 2002, 166 s. – *Slavica v české řeči II. České překlady ze slovanských jazyků 1861–1890.* K vydání připravil Jiří Bečka a kol. Práce Slovanského ústavu AV ČR, Nová řada, sv. 13, Praha 2002, 630 s. – *Slavica v české řeči III/1. Překlady ze západo- a jihoslovanských jazyků v letech 1891–1918.* Pod vedením Jiřího Bečky a Siegfrieda Ulbrechta zpracovaly Zdena Koutenská a Jitka Taušová. Práce Slovanského ústavu AV ČR, v. v. i., Nová řada, sv. 23, Praha 2008, 554 s.

Преди няколко години в Славянския институт към Академията на науките на Чешката република излязоха първите два тома на мащабно замисления чешкоезичен проект на *Славика*, а след още шест – и третият, разбираемо „ограничени“ в превода от славянски езици на чешки. Корените на този проект тръгват още от времето след края на Втората световна война, когато през 1945 г. към Славянския институт в Прага е създадена Литературоведска комисия, чието ръководство е поверено на световно признатия бохемист, полонист и компаративист Карел Крейчи (1904–1979). Една от фундаменталните задачи, която си поставя комисията, е разработването на „академична“ история на отделните славянски литератури, насочена изключително към чешкия читател. От това изискване произтичат много други научни подпроекти, които трябва да отговорят на въпросите, свързани с рецепцията на отделните славянски литератури в чешкото пространство, с квантитета и качеството на преводаческата практика, с бинарните чешко-славянски културни и литературни връзки. Визията е насочена към колективен синтез в компаративен аспект и трябвало да обхване славянските литератури в тяхната цялост, но в основната си част намерението остава само едно добро желание¹. В годините между 1946-а и 1948-а в Славянския институт във връзка с предложението на Академията на науките на СССР системно да се контролира проблематиката на славянските взаимо-

¹ Завършени и издадени са само три истории, писани не като колективен проект, а като дело на един автор: *История на полската литература (Dějiny polské literatury)*, 1953) от К. Крейчи, *Лужишките сърби и тяхната книжовност (Lužičtí Srbové a jejich písemnictví)*, 1955) от А. Фринта и *Литературни паметници от великоморавската епоха (Literární památky epochy velkomoravské)*, 1966) от Й. Вашица. Значителен корпус от текста на колективната история на българската литература е запазен в наследството на В. Бехиньова; срвн. М. Черни «Българският принос на Венцеслава Бехиньова и нереализираният проект на Историята на българската литература в Славянския институт» (с библиографски списък на работата на В. Бехиньова, М. Černý, «Bulharistický přínos Věnceslavy Bechyňové a nerealizovaný projekt Dějin bulharské literatury ve Slovanském ústavu», *Slavia* 70, 2001: 299–334); според разказа на Дануше Хронкова възниква в рамките на проекта за история на югославските литератури, воден от Юлиус Долански, обстоен текст под перото на Милада Черна, посветен на сръбската и хърватската литература в периода от началото на модернизма до Втората световна война.

отношения е създадена комисия под ръководството на Вацлав Чейхан и Йозеф Бечка (по-късно ръководството поемат историкът Вацлав Жачек и библиографът Отон Беркопец). Към същинска работа, т.е. към регистрация на „всички издания на книги и списания, свързани със славянството, издадени на територията на днешната Чешка република и печатани на чешки език, включително и преводите от всички славянски езици“ (Slavica II, s. 34), се пристъпва през 1949 г. Около половината от втория милион записи на чешката славика (т.е. не само преводи, но също и съобщения, реферати, рецензии, студии за личности от литературния, историческия и научния живот и т.н.), които били натрупани през десетилетието², от една страна, стават отправна точка за успешно завършения проект *Славянското участие в чешкия литературен развой*, посветен на чешката рефлексия на литературата на източните, южните и западни славяни³, а от друга – служат за база данни, от която черпи своя библиографски списък и *Славика* (до този момент ограничена предимно в преводи), на чиито три тома са посветени тези редове.

Когато през 1955 г. излиза първият и за дълго време единствен том, отразяващ чешките преводи от славянски езици – *Славика в чешката реч I* (*Slavica v české řeči I*), никой няма ясна представа до каква степен ще нарасне материалът. Както пише Йозеф Бечка (1894–1955) в предговора към първото издание, начинанието на Славянския институт се различава от предишните опити със своя обем и стремеж към изчерпателност: не се ограничава само с преводи на художествени произведения от отделните славянски литератури (появяват се текстове от всички сфери на човешката дейност – техника, медицина, право, музика, множество преводи на песни от полски канционали, откъси от кореспонденцията на изследователи и т.н.) или със селекция от гледна точка на качеството на преведените произведения, а включва всичко, което е свързано със славянския свят (с изключение на чешката славистика, която е библиографски разработвана от Института за чешка литература при Академията на науките на Чешката република), и то както в книжни, така и в периодични издания, включително ежедневници и областен печат; не са включени обаче ръкописите поради трудоемкостта при обработването им.

Славика не възниква лесно: от една страна, Славянската академия става част от Чехословашката академия на науките (до началото на 50-те години на миналия век също както по време на междувоенния период е самостоятелна научна организация), а Библиографската комисия към Славянската академия е трансформирана в обикновен отдел, от друга страна, невъзможно е да се опре на цялостната, изчерпателна общонародна библиография,

² Записите са на картончета, подредени в три отделни каталога: хронологически, именен и преводачески, търсенето става или по заглавие на списанието, или по име.

³ D. Kšicová a kol., *Východoslovanské literatury v českém prostředí do vzniku ČSR*, Brno 1997; I. Pospíšil – M. Zelenka (eds), *Jihoslovanské literatury v českém prostředí*, Brno 1999; J. Bečka a kol., *Západoslovanské literatury v českém prostředí do roku 1918*, Praha 2003; H. Ulbrechtová-Filipová (ed.), *Západoslovanské literatury v českém prostředí ve 20. století. Česko-západoslovanské pomezí. K recepci západoslovanských literatur a k tvorbě vybraných slovanských menšin v českém literárním procesu ve 20. století*, Praha 2004.

също така липсва и пълен опис на периодиката, излизаща на територията на Чехия, Моравия и Силезия. Освен това ексцерпирането на материала е затруднено от лошото състояние на чешките библиотеки (много периодични издания са запазени фрагментарно или изцяло липсват). Авторът на първия том остава практически сам при съставянето на библиографията, макар и сериозно болен, е трябвало сам да контролира и редактира извършената от хоноруваните сътрудници работа.

Въпреки всички споменати усложнения първата част излиза в неприветливите 50-те години на ХХ в. и е необходимо да се подчертае, че е приета много добре от страна на критиката, която изтъква пионерския характер на изданието и обръща особено внимание на практическите показатели (хронологически показатели с препратки към номерата на записите, без да се разграничават езиковите области, което свидетелства за многобройността на преводите в конкретната година, азбучен списък на издадките на списания, алманаси и списък на преводачите с разчетени аноними и криптоними)⁴. Второто – допълнено, издание съдържа 2490 (2432+58 допълнително прибавени) библиографични бележки, чиято основна част са преводи на устно народно творчество; в по-голяма степен са обхванати полските автори, днес някои от тях почти забравени (с изключение на преведените през предвъзрожденския период произведения на чешко-полския литератор Б. Папроцки от Хлохоли, който същевременно се изявява като автор на чешкия превод на Я. Кохановски, и по-голяма част от по-късните преводи на И. Крашицки, З. Крашински, Й. И. Крашевски и А. Мицкевич, към тях спадат на практика непознатите у нас [в Чехия – б. пр.] М. Чайковски, А. Горшчински, С. Яшовски, Ф. Карпински, Ф. Княжнин, Ю. Коженъовски, В. Пол, Х. Жевуски, А. Рошчишевски, Л. Шеменски, А. Вилконски, К. В. Вуйчицки, Ю. Б. Залески). В библиографията фигурират също руски автори (А. А. Бестужев, Ф. Ж. Булгарин, Н. В. Гогол, Н. М. Карамзин, А. В. Колцов., М. Ю. Лермонтов, А. С. Норов, А. С. Пушкин, О. Ю. И. Сенковски, В. А. Сологуб, научни статии на И. И. Срезневски, в сътрудничество с В. Ханка), южнославянски (Ф. Прешерн, М. Богович, В. С. Караджич, И. Кукулевич-Сакцински, И. Мажуранич, П. Прерадович, специализираните статии на С. Враз) и украински (Й. Холовацки, П. А. Кулиш, Д. И. Вахилевич). Най-много е преведаното от полски (1214 бележки), руски (681), сърбохърватски⁵ (398) и украински (105), най-малко – от беларуски (1), старобългарски и църковнославянски (2), български (10), долнолужишки (12) горнолужишки (25) и словенски (43), съответно като преводачи са се изявявали В. Ч. Бендл, Ф. Л. Челаковски, В. Ханка, Й. и Х. Иречек, Я. Колар, Ф. Б. Коржинек, Я. П. Коубек, К. Стефан, А. Щраух, В. Щулц и К. В. Зап. В краткия предговор към това издание Иржи Бечка и Каролина Скварска обръщат внимание на подводните камъни, на които се натъкват при преиздаването (ревизия на бележките при периодиката, установяване на автор-

⁴ Срвн. рецензиите: F. Wollman, «Slavica v české řeči I.», *Slavia* 26, 1957, s. 137–138; M. Laiske, «Soupis slavik v českém tisku», *Ceská literatura* 4, 1956, s. 370–371.

⁵ Авторите е трябвало да направят ясно разделение на материала на сръбска и хърватска част.

ството при необозначени преводи от словенски с помощта на О. Беркопец, допълнение към преводите на А. Мицкевич, разчитане на псевдоними). Изненадва бележката, обясняваща отсъствието в цялостния корпус на *Славика* на данни за рефлексията на словашката култура и литература в чешкия периодичен печат: „Словашката страна е често прекалено чувствителна към намесата от чешка страна; отчасти се изолира и няма желание за съвместна работа. Това естествено се проявява още при основната концепция на библиографията, когато словашката култура беше пропусната, сякаш всъщност никога не е съществувала“ (с. 18). Затова в трите тома словашкият материал отсъства и не може да бъде намерен дори в последвалите изследвания⁶.

Втората част на *Славика* (1861–1890) се явява хронологическо продължение на първата, макар и със значително нараснал обем (почти шест хиляди и петстотин описани заглавия!), съставена е по-прегледно и е съпроводена с пространна уводна студия на Иржи Бечка, в която авторът разглежда предпоставките за рецепцията на славянските литератури в проследения тридесетгодишен период (а именно внезапното нарастване на книжната продукция и разволя на чешкия периодичен печат след краха на Баховия абсолютизъм; списъкът на почти всички седем хиляди представени списания и алманаси е прибавен в края на изданието⁷, с. 612–629), представя историята на библиографския отдел на института и накратко представя най-активните преводачи на славянските литератури от този период, чиито имена, с изключение на Й. Холечек и Е. Краснохорска, са познати единствено на тесен кръг специалисти (напр. Ц. Л. Фрич, Ф. Холинка, Ф. А. Хора, Я. Худец, Ф. Халупа, С. Капер, Й. Коларж, Й. Конерза, Ф. Квапил, Ф. Мах, О. Мокри, Х. Мейснар, Я. Нечас, В. Пок-Подебрадски, Р. Покорни, А. Шваб-Полабски, П. Сobotка, К. Щепанек, Ф. Вимазал и др.; техният пълен списък е включен в именния показалец на преводачите, съставителите и дейците на културата, с. 591–611).

Променена и по-прегледно представяща богатия материал е и цялостната структура на библиографията: I част (с. 43–55) представя издания от антологичен тип (напр. антологии, читанки, сборници със славянски приказки, тематично подредени христоматии – четиво за деца, най-различни

⁶ Проблематиката за началото на чешкия превод от словашки съм резюмирал в рецензията «První dva svazky projektu českých slavik», Česká literatura 53, 2005, č. 1, s. 115; най-новото изследване на чешко-словашките литературни връзки е представено в монографията на Ана Зеленкова *Между взаимността и невзаимността. Сонди в чешко-словашките и словашко-чешките литературни връзки* (Anna Zelenková, *Medzi vzájomnosťou a nevzájomnosťou. Sondy do česko-slovenských a slovensko-českých literárnych vzťahov*, Práce Slovanského ústavu, v. v. i., Nová řada, sv. 27, Praha – Nitra 2009).

⁷ Съвсем случайно осъзнах какво значение биха могли да имат и чешките областни списания, излизащи извън територията на днешната република, напр. чешките издания във Виена, които в проекта „Славика“ не са взети под внимание. В седмичника на чешкото малцинство „Věstník“, издаван във Виена, излиза като разказ с продължение «Кърваво отмъщение. Картина от Албания» («Крвопомста. Obraz z Albanska», Věstník 5, Vídeň 1887, č. 27/2. 7./ – č. 31/30. 7./, прев. Карел Червенка) от П. Р. Славейков (името му е сгрешено на Slavickov), чиято поезия достига до нас в откъслечни преводи едва в началото на XX век, а прозата му изцяло остава далече от интересите на преводачите. Такива малки „изненади“ естествено биха могли да се окажат в неексцерпирания чешки печат твърде многобройни.

антологии от народни песни, устно народно творчество, разработващо темата за жените, растенията и т.н.); II част (с. 57–478) включва преводи на поезия, белетристика, научни и публицистични статии, подредени – за разлика от първия том – според отделните славянски литератури (българска, лужишко-сръбска, полска, руска, словенска, сръбска, хърватска, украинска); III част (с. 479–562) е посветена на фолклора. В края на изданието са прибавени индекси на представените автори според националната литература, към чийто контекст принадлежи тяхното произведение (с. 563–590).

Третият том на *Славика* (1891–1918) е разделен на две части. Рецензиращият обем обхваща 6766 данни за преводи от западнославянските и южнославянските езици (с. 17–477). *Уводът* (*Úvod*, с. 9–16) представя общ (по мое мнение твърде кратък, като се има предвид съдържателният мащаб на темата) преглед на чешкия интерес към съответната литература през разглеждания период. От основно значение е правилната констатация, че интересът към славянските литератури стига своята кулминационна точка преди възникването на Чехословакия: „*В случай че в бъдеще някой направи опит да опише преводите от периода на т.нар. Първа република, ще установи, че липсва такъв широк размах и че е настъпила промяна в културната ориентация в посока към Запада*“ (с. 16). И тук читателското дирене е улеснено от именния показалец на авторите (с. 478–517), преводачите, съставителите и културните дейци (с. 518–544); посочени са също така изворите, на които се основава библиографският инструментариум (*Seznam excerpovaných časopisů a almanachů 1891–1918*, с. 545–553).

Като основни преводачи на българска литература през този период се открояват имената на Йозеф Антонин Ворачек (1857–1900), Владислав Шак (1860–1941)⁸ и Зденек Броман (1866–1968; псевд. на Франтишек Тихи). Плод на техните съвместни усилия (под съставителството на Алфред Рудолф) е първата чешка антология на българската поезия *Из българския Парнас* (*Z bulharského Parnasu*, 1909). Най-многобройни са преводите на поезия (Хр. Ботев, И. Вазов, К. Величков, К. Христов, П. Яворов, П. Р. Славейков и П. П. Славейков). В областта на прозата са преведени основни творби на И. Вазов – *Под игото* (*Pod jařtem*), 1898, прев. Йозеф Конерза и Алоис Кнотек; сборник с разкази *Кутка от Балкана* (*Kytka z Balkánu*), 1898, прев. Й. Конерза; *Нова земя* (*Nová země*), 1901, прев. Й. Конерза и А. Кнотек; *Чичовци* (*Strýcové*), 1903, прев. Й. Конерза; *Казаларската царица* (*Carevna z Kazaláru*), I–II, 1905–6, прев. В. Шак⁹; още *Нещастна фамилия* (*Nešťastná rodina*, 1893, прев. Ян Вагнер) на В. Друмев, десетки разкази на Елин Пелин – кн. *Български разкази* (*Bulharské povídky*), 1908, прев. Карел Дрож, а също отделни откъси от творчеството на А. Константинов, А. Страшимиров и П. Тодоров. Като цяло и през този

⁸ За Й. А. Ворачек и В. Шак виж статиите на Д. Хронкова и М. Черни в сборника М. Černý – D. Grigorov [edd.]: *Úloha české inteligence ve společenském životě Bulharska po jeho osvobození – Ролята на чешката интелигенция в обществения живот на следосвобожденска България*. Praha 2008.

⁹ Виж Д. Хронкова: *Ročátky pronikání díla Ivana Vazova do Čech*. In: Българо-чешката дружба в литературата на XIX век. София, 1975, с. 145–168.

период българската литература остава все така слабо позната в Чехия, а многобройните отзиви в чешката публицистика най-често нямат литературен характер – те се отнасят предимно до актуални обществени събития в младата българска държава, а по-късно до балканските войни, до сложната геополитическа ситуация.

Ще са необходими още дълги години, преди проектът *Славица в чешката реч* да стигне поне до края на Втората световна война. В момента усилено се подготвя втората част на третия том, обхващаща преводи от източнославянските литератури (т.е. руска, украинска и беларуска) през периода 1891–1918 г.

Първите три тома на тази поредица са доказателство за висок професионализъм в обработката на тази изключително трудоемка библиография (става въпрос за най-пълния източник на информация за преводите от славянски езици на чешки), която може да бъде конкурирана само от електронен каталог. Тази библиография е предназначена предимно за изследователи, занимаващи се с чешката рецепция на славянските литератури и въпросите на чешко-славянските литературни и общокултурни взаимоотношения, и с право заслужава вниманието както на чешките, така и на чуждестранните слависти.

Марцел Черни

Превод от чешки: **Севдалина Велева**